

การสร้างบทสำหรับการแสดง *สีดา - ศรีราม?* ด้วยมุมมองของ การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ

received 27 JAN 2022 revised 28 OCT 2022 accepted 22 DEC 2022

พรรัตน์ ดำรง

ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาศิลปการละคร

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความนี้ทดลองนำข้อมูลในการสร้างบทละครจากโครงการวิจัยเรื่อง *สีดา - ศรีราม?* มาเรียบเรียงใหม่ โดยเน้นที่กระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ แนวทางการทำงาน มี 4 ขั้นตอนได้แก่ 1) การรื้อสร้างบทวรรณกรรมดั้งเดิม 2) มุ่งศึกษาและใช้จินตนาการเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่คัดสรรไว้ 3) เชื่อมต่อข้อมูลจากเรื่องเดิม คู่ขนานกับเรื่องราวของผู้คนและเหตุการณ์ปัจจุบัน และ 4) สร้างบทการแสดงจากการทำงานกับเรื่องราวที่คู่ขนานกัน โดยเลือกนำเสนอเหตุการณ์ที่มีในปัจจุบันกับผู้คนและเรื่องราวที่คู่ขนานกัน

ผู้วิจัยนำเรื่องราวของผู้หญิงจากข่าวหนังสือพิมพ์รายวัน แบบสอบถาม และบทสัมภาษณ์ผู้หญิงในการทำวิจัยขนาดเล็กมาประมวลและเรียบเรียงตามลำดับเหตุการณ์ที่มีนางสีดาปรากฏในเรื่องเดิม ต่อจากนั้น ผู้วิจัยและนักแสดงได้ร่วมกันพัฒนาบทใหม่ที่เรียกว่า *สีดา - ศรีราม?* อันเป็นบทละครจากการทำงานแบบมีส่วนร่วมที่ทุกคนร่วมกันสะท้อนทัศนะ ความคิดเห็นในระหว่างกระบวนการฝึกซ้อม ละครจึงเป็นสัมผัสของผู้หญิงแบบนางสีดาที่ซ่อนอยู่ในสังคม และเล่าผ่านมุมมองของเธอ

ผลงานที่เป็นบทชิ้นนี้ช่วยให้การแสดงสามารถเล่าเรื่องที่พ้องกันข้ามไปมาระหว่างพื้นที่ในตำนานและความเป็นจริงในขณะนั้น ละครช่วยให้ผู้ชมได้ตระหนักถึงบทบาทของผู้หญิงที่ถูกกลืนในสังคม การทำลายสิทธิขั้นพื้นฐานและบทบาทของเธอในครอบครัว กระบวนการสร้างงานยังนำเสนอแนวคิดทางศิลปะ และแนวทางในการกำกับการแสดง ที่สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองที่มีความหลากหลายของการสร้างผลงานชุดนี้ที่เป็นบทเพื่อการแสดง

คำสำคัญ: การวิจัยแบบปฏิบัติการ, การรื้อสร้าง, ละครร่วมสร้าง, บทเพื่อการแสดง

The Making of the Performance Text of ‘Sida - Sri Rama?’ through the Lens of Practice Research

Pornrat Damrhung

Professor, Department of Dramatic Arts,
Faculty of Arts, Chulalongkorn University

Abstract

This article highlights a practice as research approach that the researcher used to create the “Sida-Sri Rama?” [Sida - the Honor of Rama?] performance text. The approach had four main phases: 1. Deconstruct the old materials, 2. Engage and reimagine selected elements of the materials, 3. Link the reimaged old materials to parallel between contemporary people and events, 4. Devise a performance text from reimaged elements tied to parallel with the present events.

Through news articles, stories, questionnaires, and interviews, the research began selecting key moments to develop a new performance text using a devising theatre approach. All these activities sought to bring stories of the episodes of Sida’s life to create a participatory and interactive piece of devised theater which was called “Sida-Sri Ram?” - giving voice to Sida’s hidden life from Sida’s point of view.

This piece allowed the performance to hover between a mythical space and present reality. This helped the audience to be more aware of women’s neglected roles in society, the damage to her basic rights and family roles. The process, together included an aesthetic concept and basic stage directions which permitted various performed versions of the resulting performance text.

Keywords: Practice as Research, Deconstruction, Devising Theatre, Performance Text

บทนำ

บทความนี้เขียนขึ้นเพื่อทดสอบแนวทางการสร้างบทสำหรับการแสดง (Performance Text) ในละครวิจัยเรื่อง “สีดา - ศรีราม?” โครงการวิจัย “เรื่องเก่า - เล่าใหม่” ในปี พ.ศ. 2547 ภาควิชาศิลปการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ด้วยมุมมองของการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Practice as Research) โดยงานวิจัยเรื่อง “สีดา - ศรีราม?” (Damrhung 2006; Damrhung 2021) เป็นงานที่สร้างขึ้นก่อนที่คำว่า “การวิจัยเชิงสร้างสรรค์” จะกลายเป็นคำสำคัญในการทำวิจัยของสายศิลปะ ซึ่งการวิจัยจะมุ่งเน้นไปที่การบันทึกข้อมูลจากการทำงานขณะปฏิบัติการ (Practice) หรือรวบรวมข้อมูลขณะที่ทำการฝึกซ้อม และการปฏิบัติงานร่วมกับทีมงานฝ่ายต่าง ๆ ก่อนเปิดการแสดง

การนำข้อมูลของงานวิจัยเรื่อง “สีดา-ศรีราม?” มาสังเคราะห์และทดลองเขียนเป็นบทความอีกครั้ง โดยเพิ่มเติมหลักการวิเคราะห์แบบรื้อสร้าง (Deconstruction) และการเขียนบันทึกทัศนคติ (Journal writing, Reflection in / on Action) ระหว่างการทำงานโดยคาดหวังว่าการเขียนตามแนวคิดนี้จะช่วยให้ผู้เขียนในฐานะผู้สร้างงานสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์งานวิจัยที่เน้นการลงมือปฏิบัติได้ชัดเจนมากขึ้น

ในบทความนี้ ผู้เขียนได้กลับไปศึกษาข้อมูลในรายงานวิจัยของโครงการ “เรื่องเก่าเล่าใหม่ 4: สีดา - ศรีราม?” (Damrhung 2006, p. 1 - 80) อีกครั้งและใช้ข้อมูลจากเขียนบันทึก (Journal Writing) และการสะท้อนทัศนคติที่ได้รวบรวมไว้ขณะการซ้อม และการรวบรวมข้อมูลจากสื่อที่หลากหลายในช่วงทำโครงการวิจัย เพื่ออภิปรายความรู้ในเรื่องการสร้างบทที่แตกต่างจากบทละครตามแบบฉบับโดยคาดหวังว่า บทความนี้จะเป็ประโยชน์สำหรับการสร้างบทสำหรับการแสดง (Performance Text) ซึ่งผู้เขียนจะทดสอบการปฏิบัติการใน “การสร้างบท” เพื่อนำไปใช้ในการแสดงโดยแบ่งการทำงานเป็น 4 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การรื้อ-สร้างบทวรรณกรรมดั้งเดิม
2. มุ่งศึกษาค้นคว้าและใช้จินตนาการเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่คัดสรรไว้
3. เชื่อมต่อข้อมูลจากเรื่องเดิมที่คู่ขนานเรื่องราวของผู้คนและเหตุการณ์ปัจจุบัน
4. สร้างบทการแสดงจากการทำงานกับเรื่องราวที่คู่ขนานกันโดยเลือกนำเสนอเหตุการณ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน

การรื้อ - สร้างบทวรรณกรรมดั้งเดิม

ชื่องานวิจัย “สีดา-ศรีราม?” เป็นการนำชื่อของนางสีดามาเรียงไว้คู่กับ “ศรีราม” ซึ่งเป็นคำเรียกพระราม สวามีของนาง ผู้เขียนเลือกใส่เครื่องหมาย (-) และ (?) เพื่อสร้างนัยยะของคำถาม ว่านางสีดาเป็นเพียงเกียรติยศของพระรามเท่านั้นหรือ? และนางสีดามี “คุณค่า” แบบอื่น ๆ หรือมี “ชีวิต” ในฐานะบุคคล - บุคคลบ้างหรือไม่?

ชื่อโครงการเป็นคำถาม (Enquiry) ในใจของผู้เขียน ณ ขณะนั้น และเป็นคำถามสะสมมาแต่วัยเด็ก¹ เมื่อคิดจะทำงานวิจัยที่นำเรื่องรามเกียรติ์² มาเล่าใหม่อีกครั้ง คำถามในใจนี้เป็นคำตอบและแรงผลักดันที่จะ “ค้นหากลวิธีที่จะพัฒนางานวิจัย”

ผู้เขียนสนใจบทบาทชีวิตของ “นางสีดา” มเหสีของพระราม ตัวละครหญิงฝ่ายคุณธรรมที่ถูกลักพาตัวไปอยู่กับทศกัณฐ์ตัวละครฝ่ายอธรรมเป็นเวลา 14 ปี และเป็นสาเหตุหลักในการทำสงครามสำคัญลักษณะระหว่างพระรามกับทศกัณฐ์ เรื่องของนางสีดาที่ปรากฏอยู่ในการแสดงโขน ละครรำ มักแสดงเพียงบางส่วนของชีวิตนาง ได้แก่

เรื่องราวชีวิตของนางสีดาที่ผู้ชมรับรู้ผ่านสื่อการแสดง ได้แก่ (Damrhung, 2006, p. 8)

1. ความงามแบบไม่มีที่ติ (ตอนยกศร ตอนสำนักขาหึง / ตามกวาง - ลักสีดา)
2. ความซื่อสัตย์มั่นคงต่อพระราม (ตอนตัดสินใจออกบวชและเดินป่าติดตามพระราม ตอนทศกัณฐ์ลวงสวนเกี่ยวนางสีดา ตอนนางสีดาฆ่าตัวตาย ตอนหนุมานถวายแหวนและตอนสีดาลุยไฟพิสูจน์ความบริสุทธิ์)
3. การเป็นแม่ที่ดี (ตอนปล่อยม้าอุปการ - ให้พระมงกุฎ พระลพไปอยู่กับพระราม)

เมื่อฝ่ายธรรมะของพระรามมีชัยชนะต่อฝ่ายอธรรมของทศกัณฐ์แล้ว เรื่องราวชีวิตผ่านสื่อละครของนางสีดาก็จบลงด้วย ดูเหมือนว่านางสีดาจะได้อยู่กับพระรามอย่างมีความสุข แต่ในวรรณคดีเล่มสมบูรณ์ ชีวิตของนางสีดาไม่ได้เป็นตามภาพอุดมคติที่รับรู้กันในวรรณคดีจะเล่าถึงนางสีดาก็ต่อเมื่อมีเหตุการณ์ที่เคลื่อนไหวเรื่องราวของพระรามไปสู่จุดสำคัญต่าง ๆ หลังจากสงครามระหว่างพระรามกับทศกัณฐ์สิ้นสุดลงก็ไม่มีโขนหรือละครที่นำเสนอชีวิตของนางสีดามากนัก โดยความรู้สึกนึกคิด ความเป็นอยู่ของตัวละครชื่อนางสีดาในสื่อการแสดงแบบจารีตเป็นไปตามแบบแผน ถ้าอ่านตัวบทในวรรณคดีจึงพบว่า ชีวิตนางสีดาที่มีความเป็นปुरुชนสูง มีความทุกข์ตั้งแต่แรกเกิด แม้จะได้มีคู่ครองเป็นกษัตริย์ แต่พระรามก็ไม่ได้ครองราชย์ ต้องออกบวชและเดินป่า ต่อมานางสีดาถูกลักพาตัว และถูกกักขังเป็นเชลย 14 ปีในเมืองของทศกัณฐ์คู่อุปถัมภ์ของพระราม อีกทั้งเมื่อสงครามสิ้นสุด นางสีดาที่ได้พบกับพระรามอีกครั้ง กลับต้องลุยไฟเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง ต่อจากนั้นก็ยังไม่ได้รับความเชื่อใจ หรือความไว้วางใจจากพระรามถูกสั่งฆ่า และต้องกลายเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว³ ฯลฯ เรื่องราวเหล่านี้ปรากฏเป็นช่วง ๆ ภายใต้อารมณ์ของชีวิตพระรามที่อวดดารลงมาเพื่อปราบทศกัณฐ์หรือธำรง

¹ผู้เขียนได้ชมการแสดงโขนและอ่านวรรณคดีรามเกียรติ์ตั้งแต่วัยเด็กมีภาพจำในตัว “นางสีดา” มเหสีของพระรามว่าเป็น “นางในอุดมคติ” ของผู้หญิงที่มีความงามพร้อม นางสีดาเป็นสาวงามที่พร้อมด้วยรูปสมบัติ คุณสมบัติ ขาดิระกุล กริยามารยาท มีความรักและความจงรักภักดีต่อสามี ซึ่งก็คือพระราม อันเป็นตัวละครอุดมคติอีกเช่นกัน เป็นตัวละครหลักฝ่ายธรรมะของเรื่อง ในด้านการแสดงนางสีดาเป็นตัวละครตามแบบแผน (Type Character) ของตัวนางกษัตริย์ เป็นแบบฉบับของตัวละครหลักฝ่ายหญิงเป็นต้นแบบ “นางเอก” ในอุดมคติที่ยึดถือทั้งในละครรำและละครไทยในปัจจุบัน

²ตัวบทรามเกียรติ์ที่ใช้ในการค้นคว้าคือ บทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

³ตอนปล่อยม้าอุปการเป็นการแสดงที่มีอยู่บ้าง เป็นตอนที่พระรามพบกับลูก คือ พระมงกุฎและพระลพ แต่ไม่ได้รับความนิยมนักเพราะไม่มีตัวยักษ์ มีแต่ตัวพระและตัวลิง

ชีวิตของนางสีดาในรามเกียรติ์ทำให้ผู้เขียนตั้งคำถามเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงในสังคมไทยและในสังคมอื่น ๆ ที่นิทานเรื่อง “พระราม” แพร่กระจายไปว่า “ผู้หญิงคนหนึ่ง” ถ้าไม่สามารถดำรงชีวิตให้เป็นไปตามภาพอุดมคติที่สังคมคาดหวังแล้ว ผู้หญิงคนนั้นยังคงมี “ความดีและความงาม” อยู่หรือไม่ ความคิดเริ่มแรกในการสร้างงานวิจัยชิ้นนี้ คือเพื่อต้องการเล่าเรื่องนางสีดาที่ยังไม่เคยมีใครได้ยินมาก่อน⁴ อยากฟังความรู้สึกนึกคิดของนางสีดาตัวละครที่เป็นภาพอุดมคติที่มีความเป็นปुरुชนมากที่สุด

ความต้องการเล่าเรื่องชีวิตของนางสีดาตัวละครคู่เสมือนฝ่ายธรรมะจาก “รามเกียรติ์” ที่ทุกคนรู้จัก ทำให้ต้องทบทวนและสอบทานกับนิทานเรื่องของ “พระราม” ในบริบทของประเทศเพื่อนบ้านและในประเทศอินเดียซึ่งเป็นต้นกำเนิดของนิทานวีรบุรุษ มหาเทพรามายณะ เริ่มต้นทบทวนวรรณกรรมด้วยหนังสือ 2 เล่มของ Paula Richman ได้แก่ *Many Ramayana : Diversity of Narrative Tradition in South Asia* (1991) และ *Questioning Rama: A South Asian Tradition* (2001) หนังสือรวมบทความและเรื่องเล่าของพระราม หรือรามายณะในรัฐต่าง ๆ ของอินเดียและในภูมิภาคใกล้เคียง บทความในหนังสือทั้งสองเล่มให้ความรู้เชิงวิเคราะห์วิพากษ์เรื่องของพระราม ทั้งแบบสนับสนุนและย้อนแย้งกับเรื่องเดิมที่แพร่ขยายออกไป แม้ว่าจะเป็นข้อมูลทุติยภูมิ แต่ก็ยังเป็นข้อมูลทางวิชาการภาษาอังกฤษที่เขียนโดยนักวิชาการชาวอินเดีย และผู้ที่ทำการค้นคว้าวิจัยเรื่องของพระรามในชุมชนต่าง ๆ เรื่องรามายณะเป็นเรื่องที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อทางศาสนา เป็นเรื่องบุญกุศลที่ช่วยสะท้อนภาพวัฒนธรรมอินเดียที่ประกอบไปด้วยผู้คนหลายเผ่าพันธุ์ และมีความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกัน เรื่องของพระราม จึงนำไปเล่าแบบผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมที่แทรกอยู่ (Richman, 1991; Richman, 2001)

ผู้เขียนได้ศึกษาหลักคิดและทฤษฎีของการวิเคราะห์วรรณกรรมในครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 เพื่อมองหา “วิธีวิเคราะห์บทวรรณกรรม” ที่จะช่วยสนับสนุนการเล่าเรื่องของตัวละคร นางสีดาให้มีความแตกต่างไป โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติศักดิ์ เกิดอรุณสุขศรี ผู้วิพากษ์แบบเสนอโครงการงานวิจัย ได้ให้ความกรุณาแนะนำทฤษฎีการรื้อ - สร้าง (Deconstruction) ของ ฌาคส์ แดร์ริดา (Jacques Derrida) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส ให้กับผู้เขียนเพื่อใช้เป็นกรอบการวิเคราะห์เรื่องรามเกียรติ์และเรื่องพระรามอื่น ๆ

ในช่วงปี พ.ศ. 2547 ทฤษฎีการรื้อสร้าง เป็นเรื่องใหม่และยังไม่แพร่หลายในสังคมไทย ทั้งนี้ เพราะแนวคิดการรื้อ - สร้าง หรือ การรื้อโครงสร้างของแดร์ริดานั้น เป็นการเขียนที่มีความซับซ้อนและมุ่งการวิเคราะห์ระบบโครงสร้างทางความคิด โดยหนังสือที่ใช้ทำความเข้าใจ แนวคิดการรื้อ - สร้างในช่วงแรกได้แก่ งานเขียนของ แคทเธอริน เบลซี ที่ อภิญา เฟื่องฟูสกุล แปลชื่อว่า หลังโครงสร้างนิยมฉบับย่อ (2002) ที่จัดแนวคิดการรื้อ - สร้าง ของ แดร์ริดา ในฐานะ แนวคิดหลังโครงสร้างนิยม (Post Structuralism) ที่ย้อนแย้งกับแนวคิดโครงสร้างนิยม (Structuralism) ก่อนหน้านี้นี้ทั้งในสาขาปรัชญา ภาษาศาสตร์ และมานุษยวิทยา ที่ถือเป็นแบบแผนแนวคิดที่สำคัญและมีกฎเกณฑ์ตายตัว

⁴ผู้เขียนนำเสนอความคิดที่เป็นแรงบันดาลใจเริ่มต้นของ ศิลปิน-นักการละครในการเริ่มต้นทำงานสร้างสรรค์ ในกรณีนี้แรงบันดาลใจมาจากความสงสัย ความรู้สึกไม่เห็นด้วยกับวิธีการแบบแผนธรรมเนียมและการอบรมลูกสาวในครอบครัว

ในบทความนี้ ขอล้างถึง ทฤษฎีการร้อยสร้าง จาก หนังสือทฤษฎีสังคมวิทยา ของ สุภางค์ จันทวานิช (2012) ดังนี้

ทฤษฎีการร้อย - สร้างเป็นทฤษฎีการอ่านเพื่อวิเคราะห์ตัวบท ด้วยการชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้ง มิใช่การตีความหรือค้นหาสาระความหมายของบท แต่เป็นการอ่านตัวบทเพื่อค้นหาความหมายอื่น ๆ ที่ตัวบทซ่อนอยู่หรือกดทับเอาไว้ ส่วนความหมายอื่น ๆ (Polysemy) ได้แก่ ความคลุมเครือของคำหรือวลีที่มีความหมายมากกว่าสองอย่างขึ้นไปเมื่อใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน วิธีการร้อย - สร้างจะแสวงหารายละเอียดว่าตัวบท ที่ได้บดบังเงื่อนไขบางอย่างที่เป็นพื้นฐานของตัวมันเองเอาไว้โดยไม่รู้ตัว เงื่อนไขเหล่านี้แย้งกับตรรกะที่ตัวบทนั้นเสนอออกมา การวิเคราะห์หาจุดที่ระบบกดทับไว้แล้วดึงออกมาให้เห็นจะเป็นการร้อย - สร้างของตัวบทนั้น ๆ เผยให้เห็นความย้อนแย้งในโครงสร้างเดิม ดังนั้นวิธีวิเคราะห์แบบร้อย - สร้างคือการร้อยให้เห็นความหมายที่ถูกกดไว้ จากการร้อย - สร้างตัวบทเช่นนี้ ฌากส์ แดร์ริดา จึงมีความเชื่อว่าจะพบสิ่งที่ตัวบท “กดทับ หรือบดบัง” ว่าไม่จำเป็นต้องมี แต่จริงๆ แล้วกลับจำเป็นหรือขาดไม่ได้” ซึ่งเรียกว่า สิ่งที่ยาญไปที่ดำรงอยู่ (The Present Absences) หรือ ความเงียบที่กำลังผลิตอยู่ (Productive Silences) เปรียบได้กับเชิงอรรถของ บทความที่อาจสำคัญมากกว่าตัวเนื้อเรื่อง เพราะเป็นการบอกสิ่งที่เป็นรายละเอียดเพิ่มเติมหรือข้อมูลเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ ผู้เขียนไม่ต้องการนำมาไว้ในตัวเนื้อเรื่อง เพราะจะทำให้ขัดแย้งกับตัวเรื่อง ดังนั้นการร้อย - สร้างจึงเป็นเรื่องของการตีความจากตัวบทมากกว่าการแสวงหาความจริงจากตัวบท (Chantavanich, 2012)

ผู้เขียนนำกรอบการร้อยสร้างมาใช้ในการอ่านตัวบทวรรณกรรมเรื่องพระราม 7 เรื่องเพื่อวิเคราะห์ตัวบทและสืบค้นเรื่องของนางสีดาที่ซ่อนอยู่ วรรณกรรมเรื่องพระราม 7 เรื่องในการวิจัยนี้ ได้แก่ 1. ตัวบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์และบทโฆษณของกรมศิลปากรที่มีเรื่องราวของนางสีดา 2. รามายณะฉบับวาลมิกี 3. รามายณะฉบับรามานัสของตุลสิทาส 4. พระลักพระลาม วรรณกรรมของลาว 5. หิกายัตศรีราม วรรณกรรมของมาเลเซีย 6. บทเพลงสีดาของหญิงชาวทะเลภู 7. อัทฤตรามายณะ รามายณะภาคสวรรค์ (Damrhung, 2006, p. 20 - 24)

การอ่านเพื่อสำรวจวิเคราะห์เรื่องที่ซ่อนอยู่ด้วยกรอบทฤษฎีการร้อยสร้าง ทำให้สามารถรับรู้ถึงความทุกข์ของนางสีดาได้ชัดเจนขึ้น สามารถพิจารณาความพ้องของเหตุการณ์ในแบบแผนการเล่าเรื่องของนิทานวีรบุรุษ มีวรรณกรรมเรื่องพระราม 5 เรื่องที่เล่าในแนวของมหากาพย์รามายณะ ภาพของพระรามและนางสีดาในเรื่องวรรณกรรมแบบดั้งเดิมยังถูกนำเสนอเป็นภาพอุดมคติของชีวิตคู่สามี-ภรรยาที่ได้รับการสรรเสริญบูชาและพบว่าตัวละครนางสีดาถูกสร้างขึ้นให้เป็นตัวละครคู่เสมือนของพระรามที่ต้องอยู่ในความถูกต้อง มีการผูกเรื่องราวเพื่อช่วยอธิบายความทุกข์ยาก และเงื่อนไขชีวิตของนางสีดาตั้งแต่การเกิด วรรณกรรมเรื่องพระราม 5 เรื่องใน 7 เรื่อง เล่าชีวิตของนางสีดาแบบไม่ต่อเนื่อง ซึ่งเรื่องราวของนางสีดาถูกซ่อนอยู่ภายใต้เรื่องเล่าที่ยิ่งใหญ่ของพระราม

นางสีดาเป็นตัวละครในกลุ่มความดี ความถูกต้อง และเป็นผู้มีบุญบารมี แม้ชีวิตจะลำบากแต่ก็ได้รับการคุ้มครองจากเทพเทวดา การเล่าเรื่องชีวิตนางสีดาที่ขาดเป็นช่วง ๆ จึงมีการสร้างอนุภาคที่ทำให้นางสีดาเป็นตัวละครที่เป็นอุดมคติ เช่น อนุภาคที่นางสีดาเป็นลูกของราวีณะหรือทศกัณฐ์ เพื่ออธิบายเรื่องราววิณะไม่สามารถล่วงละเมิดนางสีดาได้ เพราะเมื่อถูกตัวนางจะร้อนเหมือนไฟเผา ความพยายามอธิบายความบริสุทธิ์ของนางสีดาที่ถูกลักพาไปอยู่ในดินแดนของศัตรู ทำให้เห็นความพยายามของกวีหลายคน ที่ต้องการสร้างเรื่องราวให้ชีวิตนางสีดาอยู่รอดปลอดภัยเมื่ออยู่ในเงื้อมมือของทศกัณฐ์ด้วยเงื่อนไขพิเศษ

อย่างไรก็ตามชีวิตนางสีดาก็ยังเป็นเรื่องเล่าในฐานะผู้หญิงที่ถูกลักพาตัวไป เป็นนักโทษที่ถูกกักขัง ในฐานะตัวประกันของสงคราม หลายครั้งถูกล่วงละเมิด และสุดท้ายนางสีดากลายเป็น “สิ่งเติมพ้นเกียรติยศ” ของพระราม ในการทำสงครามคู่ตรงข้ามระหว่างพระรามและทศกัณฐ์ แม้ว่าจะเป็นตัวละครแบบอุดมคติ แต่ชีวิตของนางสีดามีความใกล้เคียงกับชีวิตของปุถุชนคนธรรมดามากที่สุด

วรรณกรรมเรื่องพระรามที่ผู้เขียนนำมาวิเคราะห์ในกรอบการร้อยสร้างยังมีอีก 2 เรื่องที่แตกต่างกัน เน้นตัวละครของนางสีดา คือ อัทธฤตรามายณะ ที่เป็นเรื่องต่อเนื่องจากสงครามระหว่างพระรามกับราวีณะ มียักษ์ตนใหม่ที่มีถึง 1,000 หน้าเกิดขึ้น เมื่อพระรามและเหล่าเครือญาติออกไปทำสงคราม ยักษ์ตนนี้สังหารพระราม เหล่าเครือญาติ และลูก ๆ ของนางสีดาตายหมด ความโกรธแค้นที่สงครามพรากคนที่รักไป ทำให้นางสีดากลายร่างไปอยู่ในภาคของเจ้าแม่กาลิ และทำการต่อสู้กับยักษ์ที่มีพลังอำนาจมากกว่าราวีณะ นางสีดาสามารถเอาชนะสงครามได้ และนำความสงบสันติกลับคืนมาสู่โลก

บทเพลงเทเลกู เป็นบทเพลงของกลุ่มผู้หญิงที่ร้อยเรียงเรื่องของตัวละครหญิงในรามายณะ บทเพลงสัมพันธ์กับชีวิตของผู้ที่ขับร้อง หญิงชาวเทเลกูนำเอาเรื่องราวในวรรณกรรมมาสร้างใหม่โดยไม่ได้อยู่ในภาวะสงคราม มีผู้หญิงเป็นตัวหลักในการดูแลครอบครัว บทเพลงพูดถึงมารดาของพระรามและพระลักษมณ์ มีบทเพลงชีวิตของนางสีดา บทเพลงเหล่านี้ผู้หญิงเทเลกูแต่งขึ้นเพื่อร้องเล่นขณะทำงานด้วยกัน

จากกรอบของการวิเคราะห์แบบร้อยสร้างผู้เขียนได้วิเคราะห์ชีวิตของนางสีดาที่ปรากฏในวรรณกรรมโบราณทั้ง 7 เรื่อง และแบ่งชีวิตนางสีดาที่มีปรากฏออกเป็นช่วง ๆ ที่สามารถสะท้อนความเป็นปุถุชนของนางสีดาได้ ชีวิตแต่ละช่วงของนางสีดาจากการวิเคราะห์นี้มีความร่วมสมัย และสามารถนำมาเปรียบเทียบกับชีวิตของผู้หญิงในโลกปัจจุบัน ที่อย่างน้อยช่วงหนึ่งของชีวิตต้องเผชิญกับเหตุการณ์ในลักษณะใกล้เคียงกัน

เหตุการณ์สำคัญในชีวิตของนางสีดาที่มีปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพระรามทั้ง 8 เรื่องมีดังนี้

1. สีดามีกำเนิดที่ลึกลับ ถูกนำไปทิ้ง และต่อมามีผู้อุปการะ
2. สีดาพบรัก แต่งงานกับคนรักที่เป็นผู้มีบุญวาสนา
3. สีดาต้องติดตามสามีไปอยู่ป่า มีชีวิตลำบาก
4. สีดาถูกลักพาตัว โดยผู้มีอำนาจ
5. สีดาลุยไฟเพื่อพิสูจน์ตนเอง
6. สีดาถูกสามีสั่งฆ่า และถูกเนรเทศ ขณะที่ท้อง
7. สีดาเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว
8. ตอนจบมีความหลากหลาย ทั้งมีความสุข / กลายร่างเป็นเจ้าแม่กาลิผู้นำความสงบมาสู่โลก หรือมีชีวิตโดดเดี่ยวคืนสู่แม่พระธรณี

เมื่อร้อยสร้างตัวบทวรรณกรรมทั้ง 8 เรื่องแล้ว ได้เหตุการณ์สำคัญในชีวิตของนางสีดาที่บางช่วงบางตอนเป็นชีวิตที่คล้ายคลึงกับผู้หญิงอีกหลาย ๆ คน ในวรรณกรรมเรื่องพระราชนิพนธ์ทั้งหมดที่ผู้เขียนเลือกมาศึกษา ผู้เขียนได้สนใจกระบวนการคิด และสร้างสรรค์ของบทเพลงผู้หญิงเทเลกูที่สามารถเชื่อมต่อเรื่องราว ตัวละครนางสีดาในวรรณกรรมกับชีวิตของพวกเธอที่เป็นคนขับร้องบทเพลงเหล่านั้น ทำให้วรรณกรรมเรื่องเหล่านั้นเชื่อมโยงบทบาทในชีวิตของผู้คนในชุมชนเทเลกูและเกิดความหมายใหม่ในชีวิตของผู้ขับร้องและผู้ได้ฟัง

มุ่งศึกษาค้นคว้าและใช้จินตนาการเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่คัดสรรไว้

ผู้เขียนต้องการเล่าเรื่อง นางสีดา ตัวละครในแบบอุดมคติให้มีความเป็นปुरुชน เริ่มต้นด้วยการนำเอาลำดับช่วงชีวิตของนางสีดาที่วิเคราะห์ไว้แล้วนั้น มาลองเล่าในหลักการสร้างบทละครสมัยใหม่ กำหนดโครงเรื่องตามลำดับเหตุการณ์ (Linear plot) โดยมีตัวละครหลักคือนางสีดา พยายามเชื่อมเรื่องราวที่ขาดเป็นช่วง ๆ ให้ต่อเนื่องกัน กำหนดสาระหลัก (Theme) และพัฒนาเงื่อนไขและเหตุการณ์ตั้งต้นที่น่าสนใจ ค้นหาความต้องการของตัวละคร (Objective) ผ่านการใช้จินตนาการ (Imagination) และมนต์สมมติ (Magic if)

หลังจากที่ผู้เขียนได้ทดลองสร้างบท ตามเงื่อนไขของละครแบบสังขนิมแล้ว พบว่ากระบวนการสร้างบทดังกล่าวได้นำพาตนเองกลับเข้าไปในระบบการสร้างละครที่มีโครงเรื่องแบบมาตรฐาน ที่ยังต้องมีการเรียงร้อยเหตุการณ์ตามลำดับเวลาที่เป็นเหตุเป็นผล มีการสร้างจุดสูงสุดของเรื่องราว และการคลี่คลายตามแบบแผนของโครงเรื่องในการสร้างบทละครสมัยใหม่จึงได้พบกับละครสั้น ๆ นั้นไว้

อย่างไรก็ตาม กระบวนการสร้างบทตามแบบแผนของละครสังขนิมทำให้เกิดบทละครสั้น 1 เรื่องที่มีความย้อนแย้งกับชีวิตของนางสีดา แต่เรื่องราวที่พัฒนาขึ้นยังไม่สามารถเชื่อมต่อกับชีวิตของปुरुชนนอกพื้นที่วรรณกรรมได้ คำถามสำคัญคือ ผู้เขียนจะสามารถเชื่อมโยง 8 เหตุการณ์ของนางสีดากับชีวิตของผู้คนในปัจจุบันได้อย่างไร

ผู้เขียนจึงทดลองศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของผู้หญิงในสื่อลักษณะอื่น ๆ การสำรวจเบื้องต้นพบว่า รายการที่ผู้ชมชื่นชอบและให้ความความนิยมได้แก่ รายการบันเทิงที่ให้ความสนุกสนาน ละครชุดแบบซีรีส์ตอนย่อยและค่าที่มีโครงเรื่องแบบมาตรฐานและตัวละครที่เป็นแบบแผนอุดมคติล้อกับวรรณกรรมแบบเก่า รายการข่าวภาคเช้าและรายการข่าวภาคค่ำที่มีพิธีกรหญิงร่วมเสนอข่าว รายการประเภททอล์คโชว์ช่วงกลางวันเป็นรายการสำหรับผู้หญิงและแม่บ้านที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการทำอาหาร การดูแลบ้านและครอบครัว และสาระเรื่องความสวยงาม รวมถึงการสำรวจสื่อต่าง ๆ ทำให้ได้รับรู้เรื่องราวของผู้หญิงในพื้นที่ของสื่อมวลชนมากขึ้น ส่งผลให้เกิดคำถาม ดังนี้

1. ผู้หญิงอย่างสีดายังมีอยู่ในโลกความเป็นจริงหรือไม่
2. ชีวิตแต่ละช่วงของสีดา จะสามารถเทียบเคียงกับผู้หญิงในปัจจุบันได้อย่างไร
3. ความติดตามแนวคิดอุดมคติในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปบ้างหรือไม่
4. ถ้าผู้หญิงในอุดมคติมีอยู่จริง อะไรคือคุณสมบัติสำคัญของผู้หญิงเหล่านั้น

ผู้เขียนมองเห็นความเป็นไปได้ในการเชื่อมต่อเรื่องราวชีวิตของนางสีดากับชีวิตของผู้คนร่วมสมัยผ่านสื่อการแสดงชีวิตของผู้หญิงที่มีความคล้ายคลึงกับเรื่องราวของนางสีดามีปรากฏอยู่ในสื่อต่าง ๆ และในชีวิตจริง เรื่องราวของผู้หญิงผ่านสื่อการแสดงยังอยู่ในโครงเรื่องแบบเก่า ผู้หญิงที่ปรากฏในรายการข่าวมีคุณสมบัติแตกต่างจากตัวละครแบบฉบับ รายงานข่าวหรือเรื่องเล่าหลายเรื่อง สะท้อนชีวิตจริงที่เกิดขึ้น บางเรื่องเป็นเรื่องคล้ายกับชีวิตนางสีดา แต่เรื่องราวต่าง ๆ มีเกิดขึ้นทุกวันเหมือนเป็นเรื่องธรรมดา ๆ ที่เกิดขึ้นและลืมนั่นไปในเวลาไม่นานนัก

เชื่อมต่อข้อมูลจากเรื่องเดิม คู่ขนานกับเรื่องราวของผู้คนและเหตุการณ์ปัจจุบัน

ผู้เขียนคิดว่าเมื่องานวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์แบบหรือสร้าง ก็ควรหากระบวนการวิธีในการเล่าเรื่องที่แตกต่างออกไปจากการเล่าเรื่องตามแบบฉบับหรือโครงเรื่องแบบมาตรฐาน (Linear plot) ผู้เขียนได้ใช้เวลาสำรวจ และรวบรวมข้อมูลเรื่องราวของผู้หญิงผ่านสื่อที่หลากหลายมากขึ้น การสำรวจเรื่องราวของผู้หญิงผ่านสื่อเป็นเรื่องที่น่าสนใจมากในช่วงเวลานั้น เพราะเป็นช่วงที่มีเรื่องความทุกข์และการต่อสู้ของผู้หญิงปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์หลายฉบับ มีภาพยนตร์ที่ผู้หญิงแสดงเป็นตัวละครหลัก และรายการละครชุดผ่านสื่อโทรทัศน์ทั้งในประเทศไทยและประเทศแคนาดา⁵ มีตัวละครที่มีภาพลักษณ์ความดี ความงามที่แตกต่างไปจากบทวรรณกรรมโบราณ ผู้เขียนได้บันทึกการทำงานระหว่างเดือนเมษายน พ.ศ. 2548 ณ ประเทศแคนาดาและสหรัฐอเมริกาไว้ ดังนี้

ข่าวอื้อฉาวของนางงามที่เคยเข้าพิธีแต่งงานมาแล้วเมื่อยังเด็กและเจ้าตัวให้สัมภาษณ์ว่าเป็นช่วงเวลาเพียง 6 เดือน เป็นเรื่องราวที่มีความทุกข์ทรมานที่ไม่อยากจดจำและลืมนั้นไปหมดแล้ว ใครว่าอย่างไรไม่รู้ เห็นใจผู้หญิงคนนี้ เข้าใจคำว่า ไม่อยากจำ อยากลืม เป็นความทุกข์ที่อยากลบทิ้งไปจากชีวิต จริง ๆ แล้วช่วงเวลานั้นเหมือนถูกหลักพาถูกข่มเหงใจ

ข่าวดังเรื่องการลักพาตัววิศวกรอเมริกันในซาอุดีอาระเบีย ที่มีภริยาเป็นคนไทย ข่าวนี้สะท้อนชีวิตของสาวไทยที่ทำทุกอย่างให้คนที่รักปลอดภัย วิพากษ์วิจารณ์กันมาก แต่เป็นจุดผกผันของการลักพา จริง ๆ แล้ว “การลักพา” เกิดได้ทุกวัน ลักพาคนที่ผู้หญิงรักไปจากเธอ เศร้าใจทุกครั้งในข่าวที่แม่มารับศพลูกชายที่ไปรบที่ตะวันออกกลาง มีพิธีการใหญ่โต หีบศพคลุมด้วยธงชาติ

โกรธมากกับคำพูดของท่านวุฒิสมาชิกหญิงไทย ที่ว่า “ภรรยาต้องยอมเป็นโสเภณีให้สามี” คิดแบบนี้ไม่ได้ นะคะท่าน

สารคดี Mail ordered Bride ของผู้หญิงฟิลิปปินส์ในเว็บไซต์จัดหาคู่ในแคนาดาเป็นข้อมูลสนับสนุนให้เห็นว่าผู้หญิงเลือกทิ้งครอบครัวไปแต่งงานกับคนแปลกหน้า มีหลายคนโชคดี แต่หลายคนเกือบเอาชีวิตไม่รอด

ประทับใจ “เสียงเพลงแหบเครือแหวกทะเลทราย” ของหญิงนักเล่านิทานชาวอาฟกันที่รอดชีวิตจากสงครามตามล่าของ ตาลีบัน เธอยังมีชีวิตอยู่ ยังต่อสู้ เลี้ยงสัตว์เร่ร่อน ยังหาอาหารสำหรับเด็ก ๆ และคนแก่ของชุมชนในทะเลทราย

⁵ผู้เขียนได้รับทุนแลกเปลี่ยนอาจารย์ให้ไปสอนที่มหาวิทยาลัยวีกตอเรีย ประเทศแคนาดา 1 ภาคการศึกษา

ละคร *Sex in the city*, *Desperate Housewife*, *The Swan* เป็นรายการยอดนิยมที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงอเมริกัน นำเสนอภาพของผู้หญิงอุดมคติที่ล้ำยุค สะท้อนภาพชีวิตร่วมสมัยที่โดดเด่น ความสุขที่ไม่จีรัง ชีวิตตัวละครหญิงในเรื่องเหล่านี้ ถ้ามีจริง น่าสงสารมาก

รายการทอล์คโชว์ของพิธีกรหญิง *Ellen DeGeneres*, *Oprah Winfrey* ช่วยสะท้อนภาพผู้หญิงที่ไม่เป็นแบบแผน รายการนำเสนอภาพของผู้หญิงชนชั้นกลางในอเมริกาที่หลากหลาย ได้ดูโฆษณาบางส่วนของละคร *Vagina Monologues* ของ *Eve Ensler* ซึ่งต้องติดตามการแสดง

ข้อมูลเหล่านี้ ผู้เขียนได้บันทึกไว้ ซึ่งสะท้อนความคิดมาจาก “การอ่าน - ผู้หญิง - ผ่านสื่อ” ทั้งที่เป็น เรื่องราวผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อภาพยนตร์สั้น สารคดี และสื่อโทรทัศน์ทั้งในประเทศไทย แคนาดา และสหรัฐอเมริกา ทำให้เกิดทัศนคติที่แตกต่างกันในเรื่อง “ภาพความงามตามอุดมคติ” ที่ปรากฏผ่านสื่อลักษณะต่าง ๆ และเกิดความเข้าใจ “ความเจ็บ” ของผู้หญิงผ่านสื่อต่าง ๆ ได้ดีขึ้น จากกรอบแนวคิดแบบร้อยสร้างสามารถวิเคราะห์ชีวิตและบทบาทของผู้หญิงได้จากการอ่าน “สื่อการแต่ง” ในขณะนั้นด้วยเช่นกัน

การนำตนเองเข้าไปรู้จักกับ ผู้หญิงในบริบทของพื้นที่สื่อมวลชนและในชีวิตจริงของคนร่วมสมัย เป็นการรับข่าวสารและเปิดความคิดเรื่องภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่สื่อมวลชนมีส่วนร่วมในการสร้าง “ภาพอุดมคติ idol” ของผู้หญิงที่เป็นภาพแทนของ ความดี ความงาม ความกล้าหาญ และความเย้ายวนที่แตกต่างกันออกไป ผู้เขียนสำรวจสื่อเหล่านี้ และยังคงใช้การอ่านวิเคราะห์แบบการร้อยสร้าง ทำให้มองเห็นเรื่องราวของผู้หญิงที่ซ่อนอยู่ในความเจ็บ และไม่ได้มี “ที่ทาง” ให้พูดมากนัก แต่ก็ติดตามความรู้สึก - รับรู้ - เรื่องราวที่ซ่อนอยู่ได้ ดังนี้

1. ผู้หญิงอดทนและมีความรับผิดชอบ
2. ผู้หญิงเป็นเพศที่ยังไม่ได้รับการยอมรับนับถือ หรือเคารพในสิทธิของพวกเธอมากนัก แม้แต่จากคนใกล้ชิด หรือครอบครัวของเธอ
3. ลึก ๆ แล้วผู้ชายยังมองเห็นว่าผู้หญิงเป็น “สิ่งของ - วัตถุ” ทำให้การลักพา การทำร้ายผู้หญิงทั้งกายใจ เกิดขึ้นเสมอ ๆ ในสังคม เกิดได้ทุกเวลาและในทุกพื้นที่

หลังจากใช้เวลาในการสืบค้นข้อมูลจากสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อบันเทิงและโลกความเป็นจริง ผู้เขียนเรียนรู้ว่า เรื่องราวของนางสีดา ผู้หญิงที่เป็นภาพอุดมคติในวรรณกรรมเก่านั้นเป็นชีวิตที่ผู้หญิงทุกยุคทุกสมัยในโลกนี้เข้าใจได้ บางคนมีประสบการณ์และใช้ชีวิตใกล้เคียงกับนางสีดา ชีวิตที่หลากหลายของผู้หญิงในปัจจุบันยังต้องต่อสู้ทั้งในครอบครัว และในหน้าที่การงานและในบริบทอื่น ๆ ทางสังคมชีวิตของนางสีดาจึงมีความร่วมสมัยกับผู้หญิงในปัจจุบันไม่มากนัก

สร้างบทการแสดงจากการทำงานกับเรื่องราวที่คุ้นชานกัน เลื่อนนำเสนอเหตุการณ์ที่มีในปัจจุบัน

การสร้างผลงานละครเป็นการทำงานแบบประสานศิลป์ที่ต้องพัฒนาการทำงานร่วมกันกับศิลปินและนักการละครคนอื่น ๆ บทละครถือว่ามีความสำคัญมากในการทำงานลักษณะนี้ เพราะเป็น “วัตถุดิบ” เพื่อให้ทุกฝ่ายนำมาใช้ตีความ และสร้างสรรค์-ออกแบบจากจินตนาการของตน

เมื่องานวิจัยนี้ไม่ได้ใช้การสร้างบทจากโครงเรื่องตามแบบแผนละครสมัยใหม่ ผู้เขียนจึงต้องแก้ปัญหาโดยการใช้กระบวนการสร้างผลงานละครที่แตกต่างออกไป เรียกว่า ละครแบบร่วมสร้าง (Devising Theatre) ซึ่งส่วนที่ 1 การพัฒนา “โครงสร้างบทของนางสีดา” จากเหตุการณ์สำคัญทั้ง 8 ช่วงในชีวิตของนางสีดาเป็นตัวตั้งต้น ส่วนที่ 2 บรรจุนางสีดาของผู้หญิงในปัจจุบันที่รวบรวมได้จากแบบสอบถามและบทสัมภาษณ์ในการทำวิจัยขนาดเล็ก และส่วนที่สามเป็นข้อมูลเรื่องราวและเรื่องเล่าผ่านสื่อต่าง ๆ มาบรรจุไว้ในแต่ละช่วงชีวิตของนางสีดา

ตารางที่ 1 โครงสร้างบทจากเรื่องเดิม เรื่องปัจจุบันที่มีอยู่ และเรื่องจากสื่อ (Damrhung, 2006)

เรื่องเดิม	เรื่องปัจจุบันที่มีอยู่	บทจากสื่อ
1. สีดามีกำเนิดสิบล้อ ถูกนำไปทิ้ง และต่อมามีผู้ อุปการะ	เรื่องเด็กที่ถูกฝังอยู่ใต้ดิน เด็กที่ถูกทอดทิ้งจาก พ่อแม่ เด็กพวกนี้คือใครในสังคม บท - เรื่องเล่าจากนักแสดงที่ไปสัมภาษณ์เด็ก ที่อยู่ใต้สะพาน เด็กขอทาน (การทำวิจัยขนาดเล็ก)	1. เด็กไทยใหญ่กับภาวะสู้รบของชุมชน BBC 2. เด็กที่เสี่ยงต่อภาวะ Trafficking เด็กขายแรงงาน เด็กขายบริการ 3. เรื่องจากสื่อ ได้แก่ การบุกเข้าพังโรงงาน นรก ใช้แรงงานเด็ก กักขังให้ทำงาน
2. สีดาพบรัก แต่งงานกับ คนรักที่เป็นผู้มีบุญวาสนา	บท : พัฒนาจากชีวิตจริงของผู้หญิง 3 คน 1. เรื่องเล่าจากนักแสดง 2. เรื่องเล่าจากชีวิตในตลาดรามอินทรา 3. เรื่องเล่าของเด็กๆที่มารับใช้ตามบ้าน	การแต่งงานหมายถึงโอกาสในการเปลี่ยนแปลง ชีวิต 1. เจ้าสาวตามสั่ง mail-ordered bride 2. ผู้หญิงที่ยอมเสี่ยงใช้ตัวเองเป็นเหยื่อ
3. สีดาติดตามสามีไปอยู่ ป่า ชีวิตลำบาก	บท - เรื่องเล่าจากนักแสดง: เรื่องเล่าจากชีวิต จริง ชีวิตลำบากของผู้หญิงที่ตัดสินใจเลือกทาง เดินที่ดีกว่า	เรื่องเล่าของ mail-ordered bride ในแคนาดา
4. สีดาถูกลักพาตัว โดยผู้ มีอำนาจ	บท - เรื่องเล่าจากนักแสดง: ผู้ชายหลายคนเห็น ว่าตนเป็นเจ้าของชีวิตผู้หญิง ไม่เห็นว่าผู้หญิงเป็น เพื่อน เป็นคู่คิดและเป็นคู่ชีวิต (บทสัมภาษณ์) ผู้ชายกับอำนาจ สงครามและ การต่อสู้เพื่อ ศักดิ์ศรี	ตั้งคำถาม : ทำไมจึงต้องลักพา ช่มชืดผู้หญิงใน สงคราม (เรื่องราวของผู้หญิงในอาฟกานิสถาน) ทำไมคนที่มีอำนาจเห็นว่าผู้คนเป็นเพียงสิ่งของ บทเพลง : หนอยากถูกอุ้ม เป็น Contrast ของ เรื่อง
5. สีดาลุยไฟเพื่อพิสูจน์ ตนเอง	บท - เรื่องเล่าจากนักแสดง: ความทุกข์ของ ผู้หญิง ชีวิตพลัดพราก ไม่สิ้นสุด เหยื่อของ สงคราม ผู้ชายเห็นค่าในตัวผู้หญิงหรือไม่	บท : ความไม่เชื่อใจกันในครอบครัว การไม่นับถือ ไม่รัก ไม่ร่วมทุกข์ร่วมสุข ความทุกข์ จากการพลัดพรากจากลูกและคนรัก
6. สีดาถูกสามีสั่งฆ่า ถูก เนรเทศ ขณะท้อง	บท เรื่องเล่าจากนักแสดง: ความไม่เชื่อใจกัน ในครอบครัว (สัมภาษณ์ /การทำวิจัยขนาดเล็ก)	จากภัยธรรมชาติ และจากสงคราม บทจากสื่อ แม่ที่อยู่กับความปวดร้าว

ตารางที่ 1 โครงสร้างบทจากเรื่องเดิม เรื่องปัจจุบันที่มีอยู่ และเรื่องจากสื่อ (Damrhung, 2006) (ต่อ)

เรื่องเดิม	เรื่องปัจจุบันที่มีอยู่	บทจากสื่อ
7. สีดาเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว	บท - เรื่องเล่าจากนักแสดง: สร้างบท จากสถานการณ์ คำพ้อง “เลี้ยงเดี่ยว” (สัมภาษณ์ / การทำวิจัยขนาดเล็ก)	ศาลเจ้าแม่กวนอิมใน China Town นครนิวยอร์ก เป็นศาลเจ้าที่แม่เลี้ยงเดี่ยว มาสวดมนต์มากที่สุด งานวิจัยกับนิสิตที่มีแม่เลี้ยงเดี่ยว แม่เป็นนางใน อุดมคติ สร้างบท จากสถานการณ์ข้างขึ้น
8. สีดามีตอนจบที่หลากหลาย	ให้นักแสดงเลือกตอนจบของการแสดงเรื่องนี้	ตัดตอนสุดท้าย (ฉากแรก) ของชีวิตนางสีดาจากเรื่องพระราม 3 แบบ 1) อยู่แยกกันตลอดไป นางสีดากลับไปอยู่ที่ใต้ดิน 2) นางสีดามีเรื่องราวที่กลายเป็นเจ้าแม่กาลีและต่อสู้กับยักษ์ร้ายไม่สิ้นสุด 3) อัทฤตรามายณะ ⁶

เมื่อได้ “โครงสร้างบทของนางสีดา” แล้ว ต่อจากนั้น ผู้เขียนและนักแสดงได้ร่วมกันพัฒนา “บทสำหรับการแสดง” อันเกิดจากการทำงานแบบมีส่วนร่วมที่นักแสดงทุกคนร่วมกันสะท้อนทัศนคติ ความคิดเห็นในระหว่างคัดเลือกเรื่อง ที่สัมพันธ์กับชีวิตของนางสีดา เพื่อนำไปใช้ในการทำงานประสาสนศิลป์ของทุกฝ่าย

บทละครเรื่องสีดา - ศรีราม? จึงเป็น “ละครเล่าเรื่องของผู้หญิงหลายคน” ที่ล้วนมีชีวิตบางส่วน - บางช่วงที่คล้ายกับนางสีดา ผู้เขียนแบ่งการสร้างบท-สำหรับการแสดงไว้ 3 กลวิธีที่มีการร่วมสร้างของนักแสดงทุกช่วงการซ้อม ดังนี้

1. สร้างบทจากเงื่อนไขสถานการณ์ผิดธรรมดาและจากจินตนาการผู้วิจัย

o **บทโหมโรง** เริ่มต้นที่จุดจบของนางสีดา 5 คนที่มาจากวรรณกรรมเรื่องพระราม ผู้เขียนพัฒนาจากการสัมภาษณ์ตัวละครสีดาถึงตอนที่ชีวิตเหมือนตายไปจากโลกนี้ บทนี้ที่มีความยาว 10 นาทีเป็นบทโหมโรงของเรื่องสีดา-ศรีราม?

สถานการณ์: ผู้หญิงคนหนึ่งที่ต้องการค้นหาผู้หญิงในอุดมคติ และเมื่อเธอเข้าไปในโลกของนางสีดา เธอพบว่าชีวิตของนางสีดาเริ่มต้นด้วยจุดสิ้นสุดของความทุกข์

o **สีดา/สำนักข่า** (ร่างบทละคร-พัฒนาจากการสร้างบทตามแบบฉบับ ผสมกับเรื่องเล่าจากข่าวทางโทรทัศน์) เล่าเรื่องย้อนแย้งกับแนวคิดแบบ “ตัวละครคู่ตรงข้าม” พัฒนาจากข่าวประกวดนางงาม และการสละตำแหน่งนางงามเพราะชีวิตเธอไม่ใสสะอาดตามแบบแผนอุดมคติ

⁶นางสีดากลายร่างเป็นเจ้าแม่กาลี เพื่อต่อสู้กับยักษ์ที่มี 1,000 หน้า 2,000 แขน ที่ฆ่าพระราม ลูก ๆ และวงศาคณาญาติของนางหมด นางสีดาในรูปของรากษก ในอัทฤตรามายณะ (Adphuta Ramayana) เป็นเรื่องเล่า หนึ่งเดียวลักษณะนี้ในแคว้นทมิฬนาฑู

สถานการณ์: นางสาวตากับนางร้ายจากละครเรื่องอื่น ๆ รวมถึงนางสาวนักศึกษาในร้านสปาความงามที่กำลังหาตัวแทนเข้าประกวดความงามแบบเพียบพร้อม ความฉลาดรอบรู้ ของโครงการประกวดสิดา ยูนิเวิร์ส

o **แม่เลี้ยงเดี่ยว** พัฒนาจากการซ้อมบาสเก็ตบอลทีมหญิงของเพื่อน 2 คน

สถานที่ สนามบาสเก็ตบอล (เล่นกับคำ “เลี้ยงเดี่ยว”)

2. สร้างบทจากเรื่องจริง เรื่องที่ปรากฏในข่าว และเรื่องที่เป็นความจริงที่นักแสดงแบ่งปัน

o **เจ้าสาวเดินทาง** เรื่องเล่าจากนักแสดง เจ้าสาวคนใหม่ เรื่องจริงจากตลาดรามอินทรา และเรื่องเล่าจากสื่อ Mail ordered Bride (นักแสดงและผู้เขียนพัฒนาบทร่าง)

สถานที่: สนามบินนานาชาติ สร้างพลังและทัศนคติเชิงบวกให้ผู้หญิง ผู้หญิงไม่ได้เป็นเหยื่อ แต่ผู้หญิงเลือกทางชีวิตของตนได้เสมอและจัดการชีวิตได้แม้ในสถานการณ์ที่คับขัน (ละครที่ให้ผู้ชมมีส่วนร่วม)

o **ผู้หญิงลุยไฟ** สร้างบทแบบมีส่วนร่วม - จากข่าวร้าย ๆ ที่นักแสดงเลือกมาเล่าและสนใจจะเล่า และเป็นกระบอกเสียงให้ผู้หญิงในชีวิตจริง

สถานที่: กองเพลิงที่ไฟลุกโชน

o **เด็กใต้สะพานและ Child trafficking** สร้างบทจากการสัมภาษณ์เด็กใต้สะพาน สาวใช้ชาวพม่า เด็กไทยใหญ่ กับการดูแลกัน ความฝันที่จะมีโอกาสที่ดีกว่า

สถานที่: ใต้ดิน ใต้สะพาน

ภาพที่ 1 การแสดงจากเรื่องสิดา-ศรีราม? ฉากเด็กที่ถูกฝังไว้ใต้ดิน

Note: From © Pornrat Damrhung 08/2005

3. สร้างบทจากเรื่องเล่าโบราณ บทเพลง และบทขับร้อง การนำเสนอเน้นภาพ หุ่นเงาขนาดต่าง ๆ และ นาฏศิลป์ การเต้นรำ

o **เทพกำเนิดและเด็กใต้ดิน ตัวละคร** - สืบมาจากเรื่องโบราณ และความเจ็บของเธอ

เพลงไทยโบราณ เพลงเชิดฉิ่ง ประกอบการรำไทย และการขับร้อง ดนตรีแบบลดรูป

เพลงนางสีดา - แปลจากบทเพลงของผู้หญิงเทเลกู

ภาพ : หุ่นเงาหลายขนาด นักแสดงสามารถวิ่ง และเดินทะเลาะรอบผ้า และไม้ไผ่

สถานที่: โลกในวรรณกรรมและโลกในปัจจุบัน วงกลมที่พระลักษมณ์สร้างไว้ป้องกันนางสีดา เวทีเปิดออกไปสู่ใต้ดิน ฉากมีส่วนประกอบของวัชดุธรรมชาติ ดิน ทรายและน้ำ

o **DHL Warehouse พระรามพูด**

บท ผู้หญิงเล่าถึงการลักพาตัว และการมองผู้หญิงเป็นสิ่งของ

ภาพ พนักงาน DHL ยกร่างผู้หญิง ขนถ่าย ร่างกายผู้หญิงเหมือนเป็นสิ่งของ

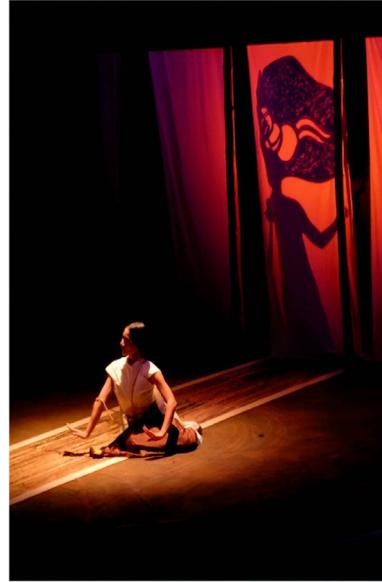
ดนตรี เป็นเสียงเครื่องให้จังหวะร่วมสมัย เครื่องดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ มีลักษณะเป็นหุ่นยนต์หรือเครื่องจักร และไม่มีชีวิต

ภาพ พนักงานผู้ชาย ขนสิ่งของ ย้ายสิ่งของ ผู้หญิงเป็นเพียงสิ่งของที่ผู้ชายจะขนย้ายเปลี่ยนที่ หรือทำอะไรก็ได้ตามอำเภอใจ

พระรามพูด เป็นบทพูดเดี่ยวที่ตัวละคร พระรามในฐานะปุถุชน พูดถึงชีวิตคู่ ความเจ็บ ความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิง

o **ชีวิตดั่งสายน้ำ** ตอนจบแต่ เปิดหน้าต่างต่อไปของผู้หญิงในชีวิตผู้ชม

บทสุดท้าย เป็นบทที่นางสีดาและผู้หญิงทุกคนพูดถึงชีวิตของตน ความทุกข์ ความสุขที่ผู้หญิงต้องเผชิญ ผู้หญิงในความจริง พูดถึงสงครามที่ไม่เคยสิ้นสุด และทุกสิ่งก็ยังคงดำเนินต่อไป

ภาพที่ 2 การใช้หุ่นเงาหลากหลายมิติในการแสดงเรื่อง “สีดา-ศรีราม?” หุ่นเงาออกแบบโดยปวลักษณ์ สุรัสวดี

Note: From © Pornrat Damrhung 08/2005

ผลงานที่เป็น “ตัวบทสำหรับแสดง” เป็น “วัตถุดิบ” หรือ “ข้อมูล” เพื่อให้เกิดการค้นหา วิพากษ์และวิเคราะห์ ร่วมกันต่อในการตีความของทีมผู้สร้างสรรค์ และทีมนักแสดง เพื่อใช้ในการนำเสนอ เรื่องเล่าของนักแสดงหญิง ที่มีความใกล้เคียงหรือพ้องกันกับเหตุการณ์ในชีวิตของนางสีดา

“ตัวบทสำหรับการแสดง” (Performance text) ยังเป็นเรื่องเล่าของผู้เขียนบางส่วน ผู้ประพันธ์เพลง และของ นักแสดง เป็นบทที่สร้างจากการตีความเรื่องเก่า การสร้างบทขึ้นมาใหม่ หลายเรื่องเป็นเรื่องจริง ดัดแปลงมาจาก ข่าวหรือเรื่องราวที่ทีมนักแสดงสนใจและอยากรนำมาเล่าให้ผู้ชมได้ฟัง บทจึงข้ามพื้นที่ระหว่างพื้นที่ในตำนานกับ เรื่องราวที่มีอยู่ในความเป็นจริงในสังคม และสุดท้ายพื้นที่ของสื่อร่วมสมัยในช่วงเวลาขณะนั้น

ผู้เขียนและทีมสร้างสรรค์คาดหวังว่า ผลงานการแสดงที่เกิดขึ้นจะช่วยให้ผู้ชมได้ตระหนักรู้ถึงความรู้สึกนึกคิดของตนเกี่ยวกับสถานะและบทบาทของผู้หญิงในชีวิตที่อาจละเอียดไป รวมถึงสิทธิขั้นพื้นฐานและบทบาทของผู้หญิง ในครอบครัว โดยกระบวนการสร้างงานยังนำเสนอแนวคิดแบบประสานศิลป์ และแนวทางในการทำงานละครแบบร่วมสร้าง (Devising Theatre) เป็นการทำงานและร่วมกันตีความของศิลปิน - นักการละครที่อยู่ในโครงการนี้ร่วมกัน

18 ปีผ่านไป: สังเคราะห์ และทดสอบ สีดา-ศรีราม? อีกครั้ง

บทความนี้ทดลองนำข้อมูลในการสร้างบทละครจากโครงการวิจัยเรื่อง สีดา-ศรีราม? มาเรียบเรียงใหม่ โดยเน้นที่แนวคิดแบบรื้อสร้าง และกระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ นำเสนอขั้นตอน ในการพัฒนา “ตัวบทสำหรับการแสดง” ละครเรื่อง สีดา-ศรีราม? ที่เป็นละครเล่าเรื่องชีวิตของผู้คนในปัจจุบันที่มีความคล้ายคลึงกับช่วงชีวิตสำคัญของตัวละครนางสีดา จากวรรณกรรมนิทานพระราชมหลายเรื่อง ที่ได้มาจากการวิเคราะห์แบบรื้อสร้าง

1. แนวคิดหรือสร้างของ แดร์ริดา กักับการสร้าง “ตัวบทสำหรับแสดง”

ทฤษฎีการ “ร้อยสร้าง” เป็นทั้งคำใหม่ และเป็นทฤษฎีใหม่ที่ย้อนแย้งกับระบบคิดในแบบแผนของโครงสร้างนิยม เมื่อนำทฤษฎีนี้มาใช้ในการวิเคราะห์บทวรรณกรรมเรื่องพระราชม เพื่ออ่านเรื่องราวชีวิตของนางสีดา ทำให้ผู้เขียนเกิดความเข้าใจ ตัวละครสีดาที่เป็นตัวละครหญิงที่กวีในขณะนั้นสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นตัวแทนของตัวละครในแบบอุดมคติ และทำให้มองเห็นความเป็นปुरुชนของตัวละครนางสีดาได้ชัดเจนขึ้น

แนวคิดหรือ - สร้างทำให้เกิดการมองวรรณกรรมในแนวทางใหม่ ขจัดอคติ มองด้วยความเข้าใจและสามารถ “อ่านความเสียด” ที่ซ่อนอยู่ในเรื่องหลัก เข้าใจเรื่องรองที่มีอนุภาคใกล้เคียงกัน เชื่อมต่อความคิดของตนเองไปสู่แนวคิดทางศิลปะการละคร ผ่านการใช้เครื่องมือของนักการละครได้แก่ จินตนาการ-มนต์สมมติ-จิตวิเคราะห์ และนำมาใช้วิเคราะห์อย่างละเอียดขึ้น

นอกจากใช้เพื่อการวิเคราะห์บทวรรณกรรมแล้ว แนวคิดการร้อยสร้างทำให้ ผู้เขียนได้พิจารณาความแตกต่างของบทวรรณกรรมเรื่องพระราชมที่นำมาศึกษา เห็นความหลากหลาย และสัมพันธ์ของวรรณกรรม การตีความเรื่องเล่าของกวีหรือผู้ประพันธ์ที่มีความแตกต่างกัน ทำให้กล้าทดลองเชื่อมโยงเรื่องราวของนางสีดาที่ขาดเป็นช่วง ๆ กับเรื่องเล่าชีวิตของผู้หญิงอื่น ๆ ในสังคมปัจจุบันที่มีความพ้องเรื่องและสถานการณ์ ผ่านการสำรวจเรื่องราวผ่านสื่อทั้งที่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ และภาพยนตร์สารคดี

ความคิดที่จะเชื่อมเรื่องเก่าในวรรณกรรมกับเรื่องราวของผู้หญิงในสังคมปัจจุบัน เพื่อให้เรื่องเล่านั้นเกิดความหมายใหม่ สื่อสารข้อคิดที่แตกต่างกับผู้ชมปัจจุบันนั้น ผู้เขียนไม่ต้องการเล่าเรื่องใหม่ในมิติของเรื่องแต่งและทำให้เป็นเรื่องเล่าที่สมจริง

ผู้เขียนสนใจเรื่องเล่าของนางสีดาที่คู่ขนานไปกับความจริงในสังคมหลาย ๆ เรื่อง จึงไม่ได้เชื่อมโยงชีวิตนางสีดาให้สมบูรณ์ แต่นำช่วงชีวิตในวัยต่าง ๆ มาสร้างเป็น บท และการแสดงสั้น ๆ ที่นำเสนอเป็นเวลา 1 ชั่วโมง 10 นาที การแสดงละครเรื่องใหม่ของผู้หญิงหลายคนร่วมกันค้นหาเรื่องราวผู้หญิงที่มีชีวิตคล้ายคลึงกับนางสีดาที่ซ่อนอยู่ หรือมีอยู่ในสังคมไทยที่ผู้คนหรือสังคมอาจไม่เคยได้รับรู้ หรือเคยได้ยินแต่ไม่ได้สนใจ

เรื่องเล่าชีวิตของนางสีดาในวรรณกรรมจึงไม่ได้เป็นเรื่องราวยามที่หยุดนิ่ง หรือ เป็นเพียงเรื่องราวของตัวละครอุดมคติในนิทานวีรบุรุษ ด้วยแนวคิดแบบร้อยสร้าง ผู้เขียนนำเรื่องราวของนางสีดา มาใช้เป็น “ที่ทาง หรือเวที” ที่ทำให้เกิดการเล่าเรื่องใหม่ ๆ ที่เป็นสัจธรรมของผู้หญิงคนอื่น ๆ ที่ร่วมความทุกข์ หรือเผชิญชีวิตในภาวะสงครามต้องพลัดพรากจากคนที่รักเช่นเดียวกับนางสีดา ความเป็นปुरुชนของนางสีดา ทำให้มีพื้นที่ในการเล่าเรื่องของแม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียว เรื่องของเด็กช่างถนนที่ขายแรงงาน เจ้าสาวที่ยอมแต่งงานกับคนที่ไม่รู้จัก และผู้หญิงที่ถูกกล่าวละเมิดทางเพศ เพียงเพราะผู้ชายไม่ได้เคารพในสิทธิร่างกายของเธอหรือเห็นว่าผู้หญิง เห็นเป็นเพียงสิ่งของที่ไม่มีความรู้สึกนึกคิด

บทละคร สีดา-ศรีราม ? สร้างขึ้นจากเรื่องเล่าที่หลากหลาย ที่นักแสดงหญิง 15 คน นำมาแบ่งปันกันในขณะซ้อมการทำงานเพื่อให้ได้บทเพื่อใช้ในการแสดง เป็นกระบวนการที่ทุกคนมีส่วนร่วม และร่วมกันพัฒนาประเด็นที่ต้องการสื่อสารกับผู้ชม โครงสร้างบทของการแสดงชุดนี้จึงยังคงลักษณะของละครและการแสดงสั้น ๆ หลายเรื่อง ที่นำมาปะติดปะต่อเข้าด้วยกัน ด้วยเสียงการขับร้อง ดนตรี หุ่นเงาขนาดใหญ่ การเต้น และการรำ เป็นพื้นที่ให้นักแสดง นักดนตรี ผู้ออกแบบท่าเต้น และผู้ออกแบบหุ่นได้มาตกลงกันว่า จะร้อยเรียงเหตุการณ์เหล่านี้ได้อย่างไร

2. เมื่อร้อยสร้างบทแล้ว จะนำบทไปแสดงอย่างไร

สำหรับนักวิจัยสายปฏิบัติ การลงมือทำงานทำให้เรียนรู้ว่า “เราจะใช้ทฤษฎีในการสร้างงานได้อย่างไร” ผลงานวิจัยชิ้นนี้สะท้อนการทำงานของการสร้างละครในยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodern)

ผู้เขียนเรียนรู้ว่า ถ้าจะพัฒนาบทละครให้สัมพันธ์กับสังคมในขณะนั้นผู้เขียนต้องสำรวจ “ความคิดของผู้หญิงในเวลาปัจจุบันด้วย” ผู้เขียนทำวิจัยย่อย และรวบรวมข้อมูลผ่านสื่อหลากหลายชนิดที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับผู้หญิงที่มีอนุภาคชีวิตเช่นเดียวกับนางสีดา จากนั้น นำมาสร้างเป็น “โครงบทสำหรับการแสดง” โดยการนำเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ มาสร้างเป็นผลงานละครแบบร่วมสร้าง⁷ (Devising Theatre) นำเรื่องเล่าที่มีปรากฏในสังคมข่าวของผู้หญิงที่นักแสดงสนใจติดตาม นำมาเล่าใหม่ในละคร และการแสดงสั้น ๆ หลายเรื่อง ตามแนวคิดแบบโพสท์ดรามาทิค เธียเตอร์ (Post dramatic Theatre)

นักแสดงในละครเรื่องนี้ เป็นผู้เล่าเรื่อง และหลายช่วงสวมบทบาทตัวละครในเรื่องราวที่แต่งขึ้นมาใหม่ ในการแสดง ละครเรื่องสีดา-ศรีราม? ครั้งนี้ นักแสดงที่เป็น “ผู้หญิงหลายคน” เป็นผู้ให้เรื่องราว แม้จะเป็นเรื่องที่มาจากเรื่องจริง แต่ในการทำบทสำหรับแสดง นักแสดงได้เพิ่ม ขยาย และปรุงเรื่องราวให้อยู่ในมิติของเรื่องเล่าที่มาจากชีวิตที่พบเจอได้ในสังคม เรื่องที่คัดมาเล่าล้วนเป็นเรื่องฟ้องสถานการณ์กับเรื่องนางสีดาในวรรณกรรมเก่าและเรื่องใหม่ที่มีอยู่จริง สะท้อนวิถีชีวิตของผู้หญิงในขณะนั้น ผู้ชมเองได้ยิน ได้ฟังเรื่องราวเหล่านี้ผ่านสื่อต่าง ๆ รอบตัวผู้ชมด้วย เรื่องที่เล่าเป็น “ความทรงจำและประสบการณ์” ร่วมกันของนักวิจัย นักแสดง และผู้ชม

⁷นักแสดงในแต่ละช่วงมีส่วนในการพัฒนาบท และออกแบบการแสดงร่วมกัน ระหว่างซ้อมมีการสะท้อนความเห็น ลองสร้างปรับแก้จนเป็นที่พึงพอใจ และ ตกลงกันว่าแสดงในแนวทางที่ตกลงร่วมกัน

A

B

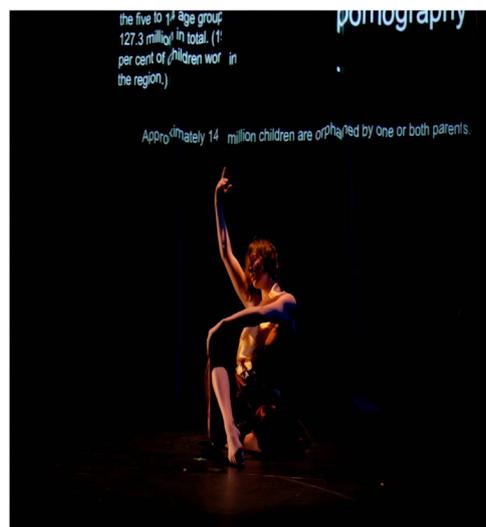

ภาพที่ 3 (A) ภาพฉากจบของเรื่องแสดงให้เห็นเวทีวงกลมยกพื้นเวทีที่นักแสดงซ่อนใต้เวทีได้
(B) โครงเหล็กที่นำมาใช้ในเชิงสัญลักษณ์ว่าเป็นกรอบของสังคม ที่ผู้หญิงต้องแบกไว้

Note: From © Pornrat Damrhung 08/2005

เรื่องราวที่สร้างขึ้นจึงเป็นมุมมองของผู้หญิง เป็นละครที่อยู่ในแนวคิดแบบสตรีนิยม (Feminism) นำเสนอ และคัดเลือกมาเฉพาะที่เกี่ยวกับผู้หญิง การเล่าเรื่องสิดาใหม่อีกครั้ง จึงมีนางสิดาเป็นตัวละครหลัก และมีพระรามเป็นตัวละครปะทะของนางสิดา

งานวิจัยเรื่องสิดา-ศรีราม? ได้รับเชิญไปเผยแพร่ “กลวิธีสร้างเรื่องเก่าให้มีความร่วมสมัย” ที่เวทีต่างประเทศ มีผลงานการแสดง Seeda Tells our Stories⁸ (Lim 2022, p. 6 - 7) ที่นำเรื่องเล่าของผู้หญิงหลายคนมาเทียบเคียงกับชีวิตของนางสิดา เรื่องราวที่นำเสนอใช้โครงบทในลักษณะเดียวกับที่บทความนี้นำเสนอ แต่มีรายละเอียดของเรื่องที่น่าสนใจเรียงกันต่างออกไป

ภาพที่ 4 การแสดงเรื่อง Seeda Tells our Stories ที่มหาวิทยาลัยมิชิแกน ปี พ.ศ. 2550

Note: From Damrhung, 2010, p. 17 - 26

⁸เป็นผลงานการแสดงนำเสนอที่ University of Michigan

บทสรุป

นับแต่การสร้างสรรค์ละครเรื่อง สีดา-ศรีราม? เมื่อ 18 ปีก่อน ผู้เขียนสร้างงานละครร่วมสมัยจากการนำเรื่องเก่า มาวิเคราะห์ หาข้อมูลที่ซ่อนเร้นแบบ “รู้ - สร้าง” อีกหลายเรื่อง และไม่กลัวที่จะขอยืมตัวละครจากเรื่องเก่ามา นำเสนอในบริบทใหม่ นับว่าเรื่อง สีดา - ศรีราม? เป็นเรื่องที่ “ผลักดัน” การเล่าใหม่ให้เดินทางไกลจนกลายเป็น เรื่องร่วมสมัยในมิติของละคร “หลังสมัยใหม่” ที่ทิ้งโครงเรื่องตามแบบแผนของ “ละครสมัยใหม่”

บทความนี้ผู้เขียนทดลองสร้าง “บทสังเคราะห์จากบันทึกการทำงาน” ว่า ถ้าเขียนบทสังเคราะห์จากข้อมูลที่ รวบรวมได้ “ขณะปฏิบัติงาน” ทำให้สามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดการก่อสร้างได้ชัดเจนขึ้น ซึ่งระยะเวลา 18 ปี นั้นอาจจะเนิ่นนาน ผู้เขียนเองก็มีความเปลี่ยนแปลงในด้านการเขียนด้วยวิธีการลักษณะนี้ทำให้อภิปรายถึงสิ่งที่ เกิดขึ้นได้อย่างเข้าใจ และเชื่อมโยงตนเองกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะปฏิบัติงาน การเขียนบันทึกหรือที่ผู้กำกับ การแสดงเรียกว่า โน้ตบันทึกที่มักเป็นลายมือขยุกขยิก ซึ่งเป็นการเขียนบันทึกเพื่อเตือนความจำขณะปฏิบัติงาน รวมถึงบันทึกแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และการวางแผนในการทำงานต่อเนื่องในวันถัดไป เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมาย ที่วางไว้ การบันทึกกระบวนการที่เกิดขึ้นในแต่ละวันเป็นข้อมูลที่แสดงว่าผู้ทำงานในลักษณะนี้ ทำงานเป็นระบบ มีการใช้ความรู้ ปฏิภาณ ไหวพริบ การไตร่ตรอง เพื่อการปรับเปลี่ยน และประมวลความคิด เพื่อการตัดสินใจใน ขณะปฏิบัติงาน

การเขียนสังเคราะห์ด้วยการใช้ข้อมูลในการทำงานที่เก็บรวบรวมไว้ได้แก่ การจดบันทึก (Journal Writing) และการบันทึกทบทวนระหว่างการทำงานและเมื่อตกตะกอนแล้ว (Reflection in / on action) ทำให้ผู้เขียนสามารถ เชื่อมโยงความคิดแบบรู้ - สร้างกับการสร้างงานละครร่วมสมัยและกระบวนการแก้ไขได้ง่ายยิ่งขึ้น สามารถดึง ความรู้จากหลักทฤษฎีมาสรุปเพื่อใช้ในแต่ช่วงได้ชัดเจน และสามารถอภิปรายเชื่อมโยงความรู้อีกกับสิ่งที่ได้ลงมือ ปฏิบัติได้

บทความนี้เป็นบทความที่พิสูจน์ว่า กระบวนการทำงานวิจัยของศิลปิน นักวิชาการทางการละคร / การแสดงนั้น เป็นประสบการณ์การเรียนรู้จากการทำงานสร้างสรรค์ การแก้ปัญหาต่าง ๆ และการค้นพบที่สำคัญ ๆ ในขณะ ที่ปฏิบัติ การตัดสินใจเลือกแนวทางสร้างสรรค์ของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน แต่สามารถเขียนอธิบาย เพื่อเป็น ความรู้ใหม่ทางการละครที่มีประโยชน์ และเป็นตัวอย่างสำหรับนักการละครที่ทำงานในวงวิชาการและนักวิชาการ ในสาขาศิลปะที่เกี่ยวข้อง

References

- Auslander, P. (2008). *Theory for Performance Studies*. London: Routledge.
- Chantavanich, S. (2012). *Sociological Theory*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Damrhung, P. (2021). *Wi-Jai Gaan Sà-Daeng Sâang Kwaam Róo Màì Dûuay Gaan Tam Lá-Kon [Performance Research: Developing New Knowledge through Performance Practice]*. Nonthaburi: Parbpim, p. 140 – 142.
- Damrhung, P. (2010). Sĕe Daa Lâo Rĕuuang Kŏng Rao [Seeda Tells our Stories]. *Wipasa*, 3(8). 17-26. <https://lib.sac.or.th/catalog/ArticleItem.aspx?JMarcID=j00030712>.
- Damrhung, P. (2006). *Rŭrang Kao Lao Mai Sĭ: Sĭdā - Sĭ Rām? [Legends Retold 4 Sita: The Honor of Ram?]* [Thesis]. Thailand Science Research and Innovation. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:86085.
- Lim, L. (2007). Ramayana Across Asia. *Center for Southeast Asian Studies, Winter 2007*. p. 6-7. <https://lsa.umich.edu/content/dam/cseas-assets/cseas-documents/Newsletters/cseasNewsletter-07W.pdf>.
- Richman, P. (2000). *Questioning Rama: A South Asian*. Los Angeles: University of California Press.
- Richman, P. (1991). *Many Ramayana: Diversity of Narrative Tradition in South Asia*. Los Angeles: University of California Press.
- Shepherd, S. and Wallis, M. (2004). *Drama Theatre/Performance*. London: Routledge.